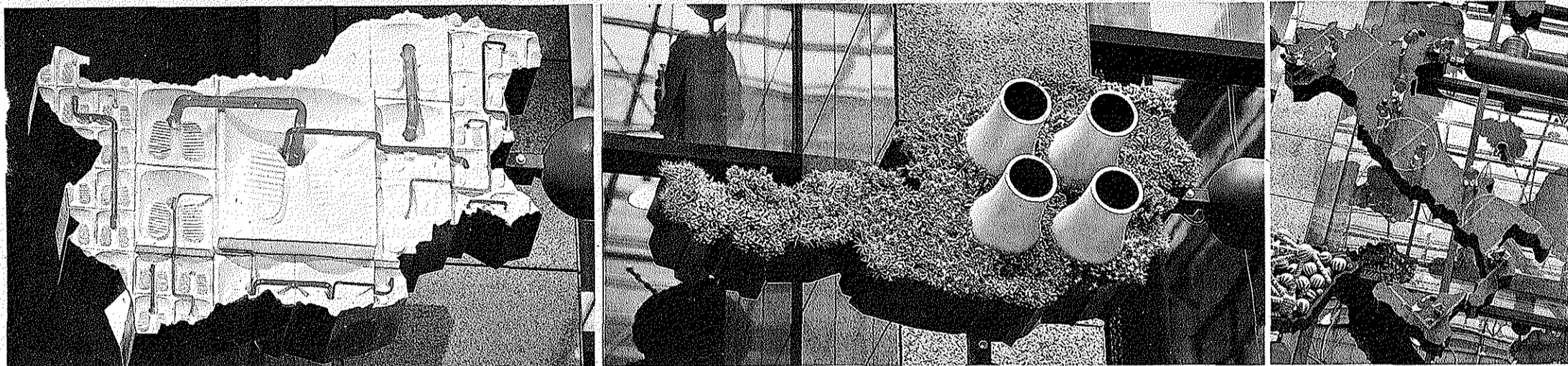

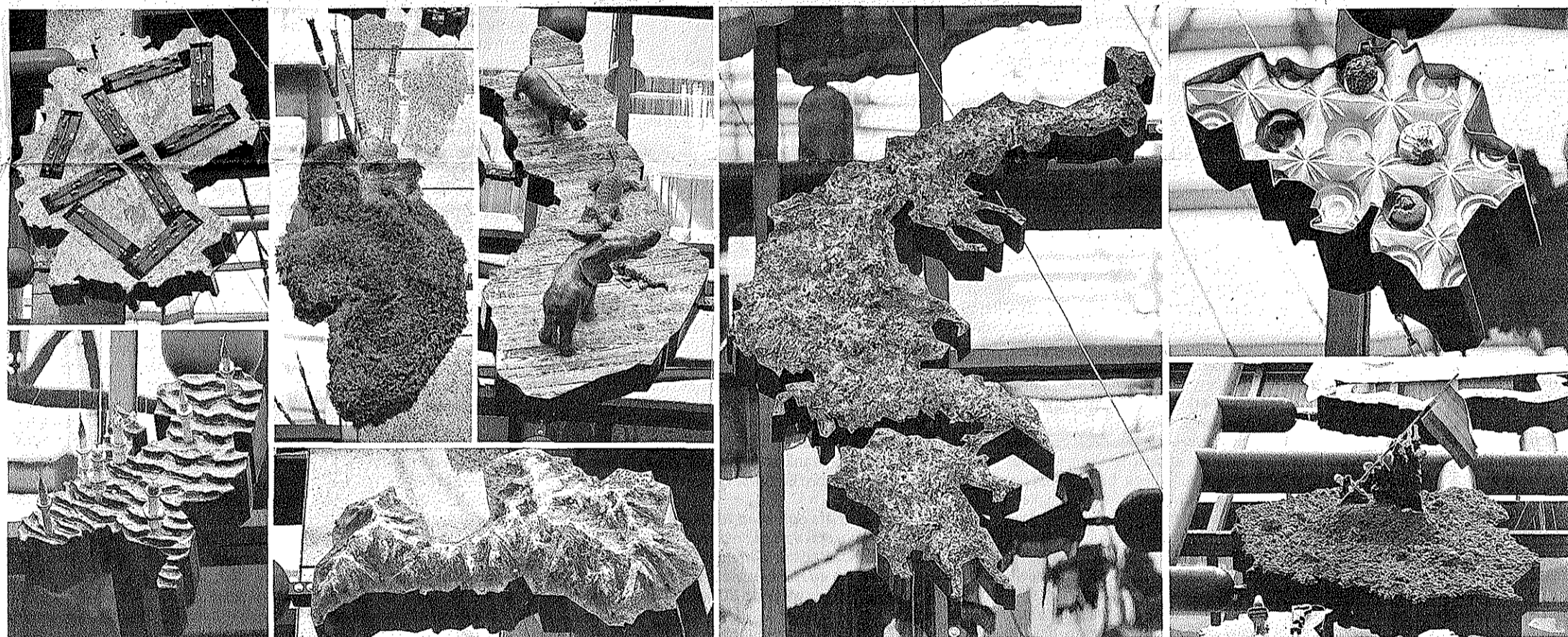
om Uitgelezen

Luuk van Middelaar schreef een belangrijk boek over het ontstaan van de Europese Unie

FOTO'S PHOTO NEWS

Een blad dat nooit vol raakt

FOTO'S BELGA

Zelfs het omstreden kunstwerk dat de Tsjechische kunstenaar David Cerny in januari 2009 aan het Justus Lipsiusgebouw in Brussel schonk (naar aanleiding van het Tsjechische voorzitterschap van de Unie) zorgde voor controverse en meningsverschillen, misschien wel omdat het de verschillen zo in de verf zette. Luuk van Middelaar: 'Europa zal nooit af zijn, want de geschiedenis staat niet stil.'

Aanstaande zondag kiezen we met zijn allen een nieuw Europees Parlement. Filosoof en historicus Luuk van Middelaar schreef een diepgravende ontstaansgeschiedenis van de Unie, waarin hij de noodzaak, de machtsstructuren en de toekomst van Europa uit de doeken doet.

DOOR MARNIX VERPLANCKE

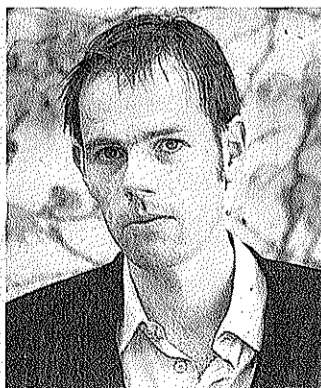

FOTO SAKÉ ELZINGA/HOLLANDE HOOGTE

Op 18 april 1951 zaten in het ministerie van Buitenlandse Zaken in Parijs zes hoge piefen bij elkaar: de Fransman Robert Schuman, de Duitser Konrad Adenauer, de Italiaan Carlo Sforza, de Luxemburger Joseph Bech, de Nederlander Dirk Stikker en onze eigen Paul Van Zeeland. Ze waren bij elkaar om het mijnbouwverdrag te ondertekenen en zo de basis te leggen voor wat vandaag de Europese Unie is. Omdat tot het laatste moment stevig gediscussieerd werd over enkele uitstaande kwesties, was de officiële verdragstekst niet op tijd klaar geraakt, wat een huizenhoog probleem vormde. De wereld wachtte immers op zes handtekeningen, en die kwamen er ook. De

ministers namen een blanco vel, zetten er met veel zwier hun handtekening onder en Europa was geboren.

De Europese Unie kwam dus ter wereld als een wit blad, dat achteraf beschreven moest worden en dat stilaan heel wat tekst is gaan bevatten. Voor de een - laten we hem de Belg noemen - is het misschien te weinig, terwijl het voor de ander - de voorspelbare Brit - al veel te veel is. Maar als je in 1951 aan een van de zes oorspronkelijke ondertekenaars gezegd had dat hun handtekening zou leiden tot een unie met 27 leden, die steeds meer als een economische en politieke eenheid optreedt op het wereldtoneel, dan zou geen van hen je geloofd hebben.

"Het gaat inderdaad enorm vlug vooruit", beaamt Luuk van Middelaar, de auteur van *De passage naar Europa*. "Veel vlugger dan we ooit hadden durven te vermoeden. In de jaren vijftig dacht men in sommige kringen dat Europa tot de zelfopheffing van de staten zou leiden, wat de ideale methode leek om aan de zelfvernietigende oorlogen te ontkomen die het continent zo zwaar verminkt hadden. Maar zo is het uiteindelijk niet gegaan. Bijna zestig jaar later is er inderdaad een politiek Europa, maar het is er eentje dat verankerd is in de staten. Het heeft geen eigen politieke wil die zich langzaam heeft geëmancipeerd van de stichterstaten. Nee, die staten zijn steeds meer vervlochten geraakt en vormen samen Europa, wat een trage en moeilijke bewe-

ging veronderstelt, aangezien die staten enerzijds zichzelf willen blijven en de ministers tegelijkertijd de noodzaak zien om dingen samen te doen."

"Dat besef zit er bij de politici goed in", zegt Van Middelaar. "Maar bij de bevolkingen is dat nog niet doorgedrongen. We zitten daardoor met een grote spanning tussen een publiek dat nationaal denkt en politici die zich in een Europees project inpassen. En die spanning zal er ook blijven. Dat John, Jean of Johann morgen welgemeed uit hun nationale jas zullen stappen om zich te hullen in een blauw colbertje met gele sterren, gaat echt niet gebeuren, zelfs in België niet. Maar tegelijkertijd weten ze ook dat er de voorbije dertig jaar heel wat veranderd is op het continent. Toen kon je nog meewarig het hoofd schudden en beweren dat Europa een beetje landbouwpolitiek was, geredigeerd door een meute ambtenaren die gingen bepalen hoe krom de bananen mochten zijn."

"Maar dat is vandaag al lang niet meer zo. En niet omdat een stel ambtenaren in Brussel dat wilden, maar wel omdat de wereld is veranderd. Omdat de Muur is gevallen bijvoorbeeld. Europa heeft zich gevormd als antwoord op uitdagingen van buitenaf. De beslissing in de jaren vijftig om een gemeenschappelijke markt op te richten is er gekomen doordat de Franse en Duitse regeringsleiders op het hoogtepunt van de Suezcrisis onder de indruk waren

van de manier waarop de Amerikanen en de Russen de wereld onder zich probeerden te verdelen. Alleen konden ze daar niet tegen op, dus wilden ze Europa organiseren, zodat ze in de toekomst misschien een partijtje zouden kunnen meeblazen. En zo is het steeds gegaan. Wij denken nogal vlug dat de constructie van Europa zich buiten de geschiedenis afspeelt, ergens op een braakliggende terrein waar we een kathedraal gaan bouwen en we allemaal ons steentje mogen bijdragen. Maar dat is een heel onpolitieke voorstelling van de realiteit waar blijkbaar iedereen graag in gelooft, want zelfs in Brussel wantrouwt men 'Brussel!'

Precies, maar hoe doe je iets aan dat imagoprobleem? Hoe maak je Europa populair?

Luuk van Middelaar: "Dat weet ik ook niet, maar ik weet wel wat allemaal al is uitgeprobeerd, en waarom het is misgelopen. Misschien kunnen we daar wel iets uit leren. Europa is op zoek naar een publiek. Het eerste wat men probeerde om dat te bereiken was de European een gedeelde identiteit aanpraten die de eigen taal of cultuur zou overstijgen. Het probleem is dat de meest Europese staten - laten we België maar even buiten beschouwing - er heel goed in geslaagd zijn om bij hun bevolking een nationale identiteit te ontwikkelen."

Daar zijn ze immers de hele negentiende eeuw mee bezig geweest. Je neemt een Bretoens boertje, stopt hem in de nationaliseringsmachine van *école* en *armée*, en een aantal jaren later komt het ventje er als een Marseillaise zingende patriot weer uit. Je kon er zelfs Poolse of Italiaanse migranten in steken, zo bleek, en ook zij waren bereid in Verdun 'pour la France' te sneuvelen.

"Dat is dus allemaal al gedaan. Bovendien leven we vandaag niet meer in een wereld van Bretoense boertjes. Zo maak je geen Europeanen, en alle pogingen in die zin zijn op hilarische missers uitgedraaid. Zo was er in de jaren zeventig een plannetje van de Europese Commissie om een soort Europese heldengalerij te maken. Er zouden 365 korte tv-uitzendingen komen over grote Europeanen, eentje voor iedere dag, vijf minuten lang. Zo duwen we die Europese gedachte er langzaam in, dacht men. Zo'n plan komt dan op de tafel van de Raad van Ministers en daar wordt het meteen afgeschoten, want dat is Europese *nation building* daardoor concurrentie voor henzelf. Stel nu dat ze er wel over gepraat hadden, zoals later is gebeurd bij het ontwerpen van de eurobiljetten, dan krijg je natuurlijk meteen de vraag hoeveel Duitsers, Fransen en Britten erin zullen zitten. En daar raakt niemand het over eens."

Maar soms lukt het toch, zoals met de Europese vlag, die onder begeleiding van Sandra Kims 'J'aime la vie' in Brussel in 1985 voor het eerst de lucht in ging.

"Ja, die vlag wappert en dat lijkt toch een beetje op natievorming. Maar ze is ook de reden waarom sommige mensen bang worden van Europa. Zo is er in Nederland na het referendum over de Europese grondwet een hele discussie ontstaan over die vlag. Een van de kritiekpunten van de regering was dat die vlag uit de grondwet moest, waardoor ze nu een schimmige status heeft. Officieel is het trouwens geen vlag maar een logo. Bij de introductie waren de Britten terughoudend tegenover een nieuwe vlag, met het protocol dat erbij hoort. Daarop bedacht de voorzitter van de vergadering toen dat ze het ding ook een logo konden noemen. Elk bedrijf heeft toch immers een logo? Je moet toch iets op het briefpapier kunnen zetten? Toen dat overeengekomen was, besliste men om het logo af te drukken op een rechthoekig lapje stof, waardoor we nu een wapperend logo hebben. De bedoeling was om daar een einde aan te maken door de invoering van een grondwetsverdrag, met een vlag en een volkslied, Van Beethovens 'Ode an die Freude'. Dat zouden de symbolen van de Unie worden, maar die zijn er dus weer uit gehaald na het Nederlandse nee. Een vlag doet mensen immers te veel aan een staat denken, waardoor ze angst krijgen voor de Europese superstaat."

Europa kan toch ook cadeautjes uitdelen om populair te worden?

"Ja, dat hebben ze ook geprobeerd. Europa vraagt dan niets, maar geeft veel, zoals consumentenbescherming bijvoorbeeld, of werkgelegenheid en goedkope naar huis bellen met je gsm wanneer je in het buitenland zit. Die strategie werd sterk benadrukt na de referenda van 2005, toen er best een tijdje over het politieke Europa gezweven kon worden. Opeens hadden de Britten het dan over 'A Europe which delivers'. Ook dat blijkt niet zo goed te werken als men wel zou willen, omdat een voordeel voor de een nogal eens gepaard gaat met een nadeel voor de ander. Wat de

Luuk van Middelaar (1973)

- Studeerde filosofie en geschiedenis aan de universiteit van Groningen en de Parijse Sorbonne.
- Debuteerde in 1999 met *Politicide*, over de wijze waarop de Franse filosofie tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw de politiek vermoordde.
- Deed voor zijn studie aan de Parijse onderzoeksschool E.H.E.S.S. onderzoek binnen de EU, kwam zo met commissaris Frits Bolkestein in contact en ging van 2002 tot 2004 aan de slag op diens kabinet.
- Werkte van 2004 tot 2006 als adviseur van de liberale fractievoorzitter in de Tweede Kamer in Den Haag.
- Vanaf 2007 was hij onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij vorige maand doctorde op *De passage naar Europa*.
- Is columnist voor *NRC Handelsblad* en *Knack*.

roaming-tarieven betreft, zit je natuurlijk safe. Iedereen vaart er wel bij en de enigen die de pineut zijn, zijn die paar steenrijke telecombedrijven, dus dat is oké.

"Maar je hebt ook zoiets als de bescherming van de werknemers, die extra regels voor de werkgevers opleveren. Dat ligt al gevoeliger. Helemaal controversieel wordt het wanneer we over de Europese markt spreken, wat toch algemeen als het grote succes van de EU wordt beschouwd. Het is een markt van een half miljard mensen, waarvan je objectief kunt laten zien dat die enorm veel welvaart heeft gecreëerd en de Europese industrie levensvatbaar heeft gehouden. Alleen blijkt je dat voordeel moeilijk tastbaar te kunnen maken, omdat er ook een nadeel mee gepaard gaat: grotere concurrentie, waardoor ook een aantal bedrijfjes zijn verdwenen.

"Het feit dat mensen nu in heel Europa mogen werken, is leuk voor zij die hun talen kennen en beweeglijk zijn, terwijl heel veel anderen dat misschien als een bedreiging ervaren. Die hebben de Poolse bouwvakkers in hun straat, en moeten toezien hoe Oost-Europese chauffeurs hun vrachten inpikken. En daar sta je dan met je

verhaal over de eengemaakte markt. Dan kan meneer Barroso wel zeggen dat die je 600 euro per jaar oplevert, maar je krijgt geen cheque voor dat bedrag met daarop 'Met vriendelijke groeten, J.M. Barroso'."

Misschien moeten ze daar dan maar eens over nadenken?

"Ja, we lachen er nu wel om, maar dat is een van de redenen waarom mensen zo gehecht zijn aan hun eigen staat. Die zorgt niet alleen voor een identiteit, maar ook voor financiële zekerheid. Na de Tweede Wereldoorlog zijn die West-Europese nationale staten immers allemaal uitgegroeid tot een soort collectieve verzekeringsmaatschappijen, die je van de wieg tot het graf verzorgen, het geheel natuurlijk gesausd met een mooie ideologie van solidariteit. Alleen kun je dat op Europese schaal moeilijk nog eens overdoen."

Heeft de crisis de kwetsbaarheid van de EU niet blootgelegd? Kijk bijvoorbeeld naar Opel, wat een zaak was tussen GM, Duitsland en de mogelijke overnemers, terwijl de Antwerpse werknemers zich afvroegen waar Europa zat.

"Er is hier duidelijk sprake van een nationale reflex. Maar de vraag is dan welk Europa Opel zou moeten redden. Welke belastingbetalers zouden daarvoor moeten opdraaien? Het geld moet natuurlijk ergens vandaan komen. Zoals de situatie nu is, innen de nationale staten de belastingen bij hun burgers, en geloof me, dat is een voorrecht waar ze sterk aan gehecht zijn. Volgens Max Weber vormt dat zelfs samen met het geweldsmonopolie de twee pijlers van de moderne staat. Die zullen dat dus niet vlug afstaan aan een Europese belastingdienst. Alleen in België en een klein beetje in Frankrijk zijn er serieuze pleidooien voor een Europese belasting."

Maar is de crisis ook geen uitdaging voor Europa, een van die externe stimulansen waaruit de Unie ontstaan is? Los het op en meteen weet iedere Europese burger waar de EU voor staat.

"De economische crisis toonde meteen waar het gezag zit in de EU. Toen die vorig jaar uitbrak, kreeg je meteen een strijd te zien tussen Barroso en zijn Europese Commissie aan de ene kant en de Europese

De passage naar Europa

Hij zei het tijdens het interview een paar keer: "Wat mij interesseert, is hoe Europa ontstaan en gegroeid is en niet hoe het allemaal had kunnen of moeten zijn. Van dat soort boeken heb ik hier een paar kasten vol." En dat typeert zowel de man als zijn boek. Waar het hem om te doen is, is een beschrijving geven van de plaats waar de Europese macht zit, en waar dus ook de echte politiek bedreven wordt: op het niveau van de lidstaten.

Van Middelaar concentreert zich op drie specifieke vormen van politiek. In het eerste deel gaat hij dieper in op de wijze waarop binnen de Unie besluiten worden genomen en hoe het vetorecht waarover Rousseau zei dat het iedere staat tot de dood veroordeelt stilaan verlaten is ten voordele van meerderheidsbeslissingen. Het tweede deel ziet politiek als een

wijze waarop mensen omgaan met het ongewisse dat op hen afkomt en beschrijft de Unie als een landenclub die ontstaan en gegroeid is door uitwendige stimulansen. Zonder Suez, Korea, de Koude Oorlog en de val van de Muur zou het continent er in politiek opzicht ongetwijfeld anders hebben uitgezien. In het derde deel schrijft Van Middelaar over de wijze waarop de politiek een brug probeert te slaan tussen mensen onderling en tussen de mensen en het bestuur, tussen de straat en de staat dus. Het grote thema daarbij is natuurlijk de manier waarop de EU op zoek is naar een publiek.

Beweren dat u na het lezen van dit noodzakelijke boek zult weten op wie u aanstaande zondag moet stemmen, gaat natuurlijk te ver. U zult evenwel wel beseffen waarom uw stem belangrijk is.

LUUK VAN MIDDELAAR
De passage naar Europa.
Geschiedenis van een begin

Raad van Regeringsleiders met Sarkozy aan de andere. Je hoefde maar naar je tv te kijken om te weten wie de baas was. Aan wie stelden de journalisten de vragen? Aan Sarkozy, en Barroso mompelde er maar wat achteraan.

"Een Commissievoorzitter heeft een mandaat op basis van een verdrag met vaste regels en een wankel democratische legitimatie vanuit het Europees Parlement. Als hij voorstellen moet doen in een situatie waarin eigenlijk niemand weet wat gedaan moet worden, kan hij niet terugvallen op die regels. En dan zie je toch dat het initiatief van de staten moet komen, meer bepaald van de Europese Raad van Regeringsleiders. Zij zijn de enigen die namens de Europese bevolkingen kunnen spreken en de beslissingen ook weer kunnen terugkoppelen naar die bevolkingen. Zij zitten daar

bij zullen komen, en dat we er moment zullen bereiken dat de wachtkamer leeg is en er besloten wordt dat we voltallig zijn.

"Wat dat betreft is er al eens een belangrijk signaal richting Marokko gegaan. Koning Hassan II had een brief gestuurd met de vraag of zijn land net als Griekenland en Spanje ook geen lid kon worden. Hij kreeg daarop prompt een brief terug waarin stond dat het Europees Verdrag bepaalt dat elke Europese staat een aanvraag kan indienen en dat Marokko niet in Europa ligt. Voor dat land was het dus vanzelfsprekend, maar voor een aantal andere landen is dat twijfelachtig. En dan kun je niet op basis van het verdrag beslissen of Turkije of Georgië wel of niet Europese staten zijn. Daar moet dus een politieke beslissing over genomen worden.

Een politiek lichaam zoals Europa er eentje wil zijn heeft een grens nodig. Pas als die vastligt, kun je op een serieuze manier gaan nadenken over een identiteit. Dat kan nu dus nog niet

immers zowel als nationaal als als Europees politicus. Europa heeft nu eenmaal de nationale staten nodig om de gezamenlijke besluiten tot uitvoering te brengen. Er is immers geen Europees gezag dat beslissingen kan opleggen."

Europa is ontstaan als een wit blad. Wanneer wordt de laatste pennentrek gezet en is de Unie af?

"Europa zal nooit af zijn omdat de geschiedenis niet stilstaat. De Unie zal steeds weer moeten reageren op wat op haar afkomt, en daardoor zal ze ook iedere keer weer moeten veranderen. Ik meen een bepaalde beweging te zien in de evolutie van de Unie waaruit ik afleid dat we niet afstevenen op een Verenigde Staten van Europa, maar door de externe wereld gedwongen worden tot een steeds grotere samenwerking. Wat het aantal leden betreft, denk ik dat er nog een paar staten

"Een politiek lichaam zoals Europa er eentje wil zijn heeft een grens nodig. Pas als die vastligt, kun je op een serieuze manier gaan nadenken over een identiteit. Dat kan nu dus nog niet. Daarom moeten we op een bepaald moment beslissen dat we de grens bereikt hebben en dan moeten we onszelf geen kwaad geweten aanpraten dat wanneer we een oostgrens trekken, we een nieuw IJzeren Gordijn oprichten. Niemand vraagt aan Amerika om er Mexico bij te nemen als 51ste staat. Daar is gewoon een grens, en dat betekent niet dat Amerika geen universele waarden zou mogen uitdragen of dat het geen echte democratie zou zijn. Hier in Europa durft men zoiets bijna niet te zeggen."

MARNIX VERPLANCKE

Historische Uitgeverij, 531 p., 35 euro.